

LEKSIKON TEMBUNG BASA JAWI SUB DIALEK TEGAL ING GRUP FACEBOOK TEGAL KOCAK

Ilman Maulana Syahbani
11205244055

Sarining Panaliten

Panaliten menika gadhah ancas kangge ngandharaken wujuding tembung basa Jawi sub dialek Tegal dipuntingali saking *aspek leksikon*. Wujuding tembung basa Jawi sub dialek Tegal menika saged kapanggihaken wonten ing *Grup Facebook* Tegal Kocak. Panaliten menika ngginakaken jinising panaliten *deskriptif*. Sumbering *data* panaliten menika saking *Grup Facebook* Tegal Kocak, inggih menika salah satunggaling *jejaring sosial* ingkang dipundamel kangge sarana hiburan saha urun rembag utawi nyengkuyung bab ingkang gegayutan kaliyan Tegal. Caranipun ngempalaken *data* ing panaliten menika ngginakaken *teknik* maos saha *teknik* serat. *Instrument* panaliten menika ngginakaken *dokumentasi data* awujud kertu *data*. *Data* ingkang sampun dipunpanggihaken lajeng *dipunanalisis* kanthi *analisis deskriptif*. Cara ngesahaken *data* wonten panaliten menika ngginakaken *validitas* saha *reliabilitas*. Uji *validitas* wonten panaliten menika saged dipunukur ngginakaken *triangulasi teori*. Dene *reliabilitas*, inggih menika ngginakaken *reliabilitas intrarater*. Asiling panaliten menika saged nedahaken wujuding *leksikon* tembung basa Jawi sub dialek Tegal ing *Grup Facebook* Tegal Kocak ingkang saged *dipunklasifikasi* saha *dipunidentifikasi* miturut jinising tembung, wujuding tembung saha kaandharaken tegesipun tembung. Jinising tembung ingkang kaginakaken, inggih menika tembung ancer-ancer, tembung aran, tembung kaanan, tembung katrangan, tembung kriya, tembung panyambung, tembung panyeru, tembung panyilah, tembung sesuluh, saha tembung wilangan. Dene wujuding tembung ingkang kaginakakan inggih menika, tembung andhahan, tembung camboran, tembung lingga, saha tembung rangkep (dwilingga).

Pamijining tembung: basa Jawi sub dialek Tegal, Grup *Facebook* Tegal Kocak

Abstract

The aims of this study to explain the words in the Javanese language of sub dialect Tegal seen from the aspect of the lexicon. A form of words in the Javanese language of sub dialect Tegal can be found in the Tegal Kocak Facebook Groups. The research used descriptive research. The source of research data obtained from Tegal Kocak Facebook Groups is the one of social network created for entertainment and discussion or raised matter about Tegal. How to collected data in the study is using reading technique and writing technique. The research instrument used in this study is using documentation in the form of a data card. Data that has been found is then analyzed using descriptive analysis. The data validated using validity and reliability. Validity in this study can be measured using triangulation theory. While reliability is used in this study is the intrarater

reability. The result of this study could indicate a form of lexical words in the Javanese language of sub dialect Tegal ing Tegal Kocak Facebook Group which can be classified and identified according to the type and form of the words and can explained the meaning of the words. The type of the words used is demonstratives, nomina, adjective, adverb, verb, conjunction, interjection, pronominal, and numeral words. Meanwhile the form of the words used is “andhahan”, compound, “lingga”, and “rangkep” words.

Key words: basa Jawi sub dialek Tegal, Grup *Facebook* Tegal Kocak

A. PURWAKA

Basa Jawi inggih menika salah satunggaling pirantos *komunikasi* masarakat Jawi. Masarakat ing tlatah Jawi ingkang asring ngginakaken basa Jawi menika saged kapanggihaken wonten ing Jawi Tengah, Daerah Istimewa Yogyakarta, saha saperangan ing Jawi Timur. Basa menika dipunginakaken kangge rerembagan ing sesrawungan saben dintenipun. Panganggening basa Jawi ing tlatah menika beda-beda menawi dipuntingali saha katandhingaken tembung-tembungipun.

Ewasemanten, wonten tembung-tembung ingkang *relatif* sami, saengga taksih kalebet ing setunggal basa inggih menika basa Jawi. Panganggening basa Jawi ingkang beda-beda utawi saperangan wonten ingkang boten sami antawisipun tlatah setunggal kaliyan tlatah sanesipun dipunsebat *dialek*. Salah satunggaling dialek wonten basa Jawi inggih menika dialek Banyumasan. Dialek Banyumasan gadhah 13 sub dialek, salah

satunggaling sub dialek ing dialek Banyumasan inggih menika sub dialek Tegal. Panganggening basa Jawi sub dialek Tegal ingkang *khas* utawi *unik* menika saged dipuntingali

saking *aspek leksikonipun*, inggih menika kathah tembungipun ingkang beda kaliyan sub dialek sanesipun. Basa Jawi sub dialek Tegal menika boten namung dipunginakaken dening masarakat Tegal kangge rerembagan ing sesrawungan saben dintenipun kemawon, ananging basa menika saged dipunginakaken saha kapanggihaken wonten *sosial media*, inggih menika *facebook*. Dados, panaliten menika badhe ngrembag bab wujuding tembung, jinising tembung, saha tegesipun tembung basa Jawi sub dialek Tegal dipuntingali saking *apsek leksikon*. Wosing perkawis

1. Menapa kemawon wujuding tembung basa Jawi sub dialek Tegal ingkang dipunginakaken ing *Grup Facebook* Tegal Kocak ?
2. Menapa kemawon jinising tembung wonten ing basa Jawi sub dialek Tegal ing *prokem* dialek Tegal ing *Grup Facebook* Tegal Kocak ?
3. Kadospundi tegesipun tembung-tembung wonten ing basa Jawi sub dialek Tegal ing *Grup Facebook* Tegal Kocak ?

B. GEGARAN TEORI

Kridalaksana (2008: 225) ngandharaken, bilih *sosiolinguistik* inggih menika salah satunggaling

perangan ilmu basa ingkang nyinau bab gegayutan saha pangaribawa antawisipun prilaku basa kaliyan prilaku *sosial*. Bab mekaten nedahaken bilih *sosiolinguistik* menika *umumipun* ngandharaken *fungsi* basa minangka pirantos *komunikasi* saha ngrembag gegayutaning basa kaliyan masarakat ingkang ngginakaken basa menika.

Saking andharan ing nginggil menika nedahaken bilih basa ingkang asring dipunginakaken ing masarakat menika gadhah *ragam* utawi *variasi* basa ingkang maneka warni. *Ragam* utawi *variasi* basa menika saged dipunginakaken ing sedaya kahanan utawi swasana gumantung kaliyan tiyang ingkang ngginakaken basa menika (Kridalaksana, 2008: 206). Dados, wonten ing kelompok masarakat, tiyang setunggal kaliyan sanesipun menika tansah nindhakaken *proses sosial* ingkang arupi *interaksi sosial*. Wujuding *interaksi* kasebat inggih menika *komunikasi*. Pirantos *komunikasi* ingkang kaginakaken wonten ing kelompok masarakat saha *interaksi* kalawau awujud basa.

Komunikasi ingkang dipunwontenaken masarakat menika maneka warni, mekaten ugi kawontenan masarakat ingkang ngginakaken basa ingkang maneka warni gayut kaliyan *konteksipun*, saengga saged nuwuhaken wujuding *variasi* basa ingkang maneka warni ugi. Gayut kaliyan bab menika Nababan (1984: 2) gadhah pamanggih, bilih *sosiolinguistik* inggih menika ilmu ingkang ngrembag *aspek-aspek* masarakat basa, mliginipun *variasi* basa ingkang gayutipun kaliyan *faktor-faktor sosial*.

Variasi basa miturut Chaer saha Leonie Agustina (2010: 62) kaperang dados 4, salah satunggalipun inggih menika *variasi* basa adhedhasar panuturipun. *Variasi* basa adhedhasar panuturipun kaperang dados 4, salah satunggalipun inggih menika *Dialek*. Dialek inggih menika *variasi* basa ingkang gegayutan kaliyan tlatah utawi papan *geografis*. Salah satunggaling dialek wonten basa Jawi inggih menika dialek Banyumasan. Dialek Banyumasan menika gadhah 4 sub dialek, salah satunggalipun inggih menika sub dialek Tegal.

Sub dialek Tegal miturut Suwadji (1981: 6) menawi dipuntingali saking *variasi* dialek, basa menika dipunginakaken dening para masarakat *jelata* saha kaum *cerdik pandai*. Paugeran panganggening basanipun beda kaliyan basa Jawi baku, inggih menika wujuding tembung ingkang dipuntingali saking *aspek leksikonipun*. Tuladhanipun tembung enyong [əñOŋ], koen [kOwən], kas [kas], saha tanè [tanɛ]. Titikanipun tembung-tembung menika saged *dipunidentifikasi* saha *dipunklasifikasi* miturut jinising tembung saha wujuding tembung.

C. CARA PANALITEN

Panaliten *leksikon* tembung basa Jwi sub dialek Tegal ing *Grup Facebook Tegal Kocak* menika kalebet panaliten *deskriptif*. Panaliten kanthi *metode deskriptif* inggih menika panaliten ingkang nggambaraken asiling panaliten kanthi menapa wontenipun (Sudaryanto, 1988: 62). *Analisis data* wonten panaliten menika ugi mawi

cara *analisis deskriptif*. *Data* wonten panaliten menika awujud *leksikon* tembung basa Jawi sub dialek Tegal ingkang saged dipungolongaken miturut wujud saha jinising tembung. Sumber *data* panaliten menika saking *Grup Facebook* Tegal Kocak, inggih menika salah satunggaling *jejaring sosial* ingkang dipundamel kangge sarana hiburan saha urun rembag utawi nyengkuyung bab ingkang gegayutan kaliyan Tegal.

Cara ngempalaken *data* ing panaliten menika kanthi *teknik* maos saha *teknik* serat. Salajengipun, *data* kasebat dipunanalisis kangge manggihaken wujuding tembung basa Jawi sub dialek Tegal. *Data* ingkang sampun kapanggihaken lajeng dipunserat ing *kertu data*. Lajeng *data* menika *dipunkalsifikasi* utawi *dipunidentifikasi* miturut jinis saha wujuding tembung. Lampah salajengipun, inggih menika damel dudutan perkawis ingkang dipuntliti, dudutan menika kadamel sasampunipun perkawis ngengingi bab wujuding tembung basa Jawi sub dialek Tegal dipuntingali saking *aspek leksikon* kaandharaken kanthi gamblang saha leres.

Cara ngesahaken *data* ing panaliten menika kanthi ngginakaken *validitas* saha *reliabilitas*. *Validitas data* wonten panaliten menika dipuntindakaken kanthi *proses triangulasi*, inggih menika cara ngesahaken *data* ngginakaken perangan-perangan sanes ingkang boten kalebet *data* saha dipunginakaken kangge *pengecekan* utawi minangka tetandhinganipun kelawan *data* kasebat. *Triangulasi* ingkang dipunginakaken inggih menika *triangulasi teori*. *Triangulasi teori* inggih menika panganggening

teori-teori ingkang dipunginakaken kangge mastitakaken bilih *data* ingkang dipunkempalaken sampun kalebet sarat *data* ingkang saged dipunginakaken wonten panaliten menika. Supados *data* ingkang kapanggihaken menika ajeg, pramila panaliti ngginakaken *reliabilitas intrarater* amargi tumrap panaliten ingkang sipatipun dipunlampahi piyambak. Kadosta skripsi, *reliabilitas* menika kapanggihaken mawi maos saha nyerat kanthi premati.

D. ASILING PANALITEN SAHA PIREMBAGANIPUN

Asiling panaliten ngandharaken wujuding tembung-tembung basa Jawi sub dialek Tegal ingkang dipuntingali saking *aspek leksikon*, ananging wonten wujud saha jinising tembung ingkang sami dipunginakaken wonten ing sub dialek sanesipun utawi wonten ing basa Jawi baku. Tembung-tembung menika lajeng *dipunklasifikasi* saha *dipunidentifikasi* miturut wujuding tembung, jinising tembung saha dipunpadosi tegesipun.

Jinising tembung ingkang kaginakaken saha saged dados pancatan inggih menika wonten sedasa. Tembung-tembung menika antawisipun; tembung ancer-ancer, tembung aran, tembung kaanan, tembung katrangan, tembung kriya, tembung panyambung, tembung panyeru, tembung panyilah, tembung sesulih, saha tembung wilangan. Dene wujud tembung ingkang kaginakaken saha dados pancatan menika wonten sekawan, inggih menika tembung andhahan, tembung camboran, tembung lingga, saha tembung rangkep.

Leksikon tembung basa Jawi sub dialek Tegal ing *Grup Facebook* Tegal Kocak menika, tuladhanipun saged dipuntingali wonten asiling panaliten ing ngandhap menika.

1. Tembung-tembung basa Jawi sub dialek Tegal ing *Grup Facebook* Tegal Kocak menika saged dipuntingali saking panganggening tembung ancer-ancer. Tembung-tembung menika kalebet ing tembung ancer-ancer, amargi nedahaken dununging barang utawi papan. Tembung-tembung menika ugi saged dipuntingali saking wujuding tembung, antawisipun; a) tembung lingga tuladhanipun tembung **maring** utawi **ming** saha b) tembung camboran tuladhanipun tembung **nang** lan tembung **neng**.
2. Tembung-tembung basa Jawi sub dialek Tegal ing *Grup Facebook* Tegal Kocak menika, saged dipuntingali saking panganggening tembung aran. Tembung-tembung menika kalebet ing tembung aran, amargi saged *dipunidentifikasi* mawi tembung **dudu**, tuladhanipun **dudu cengis**. Tembung-tembung ingkang kalebet wonten ing jinising tembung aran saged dipuntingali saking wujuding tembung, antawisipun; a) tembung lingga tuladhanipun tembung **dlanggung** lan tembung **cengis**, saha b) tembung andhahan tuladhanipun tembung **mèngkrèngè**, tembung **cungurè**, lan tembung **plègokan**.
3. Tembung-tembung basa Jawi sub dialek Tegal ing *Grup Facebook* Tegal Kocak menika, saged dipuntingali saking

panganggening tembung kaanan. Tembung-tembung menika kalebet ing tembung kaanan, amargi saged *dipunidentifikasi* mawi tembung **banget**, tuladhanipun **bombong banget**. Tembung-tembung ingkang kalebet wonten ing jinising tembung kaanan saged dipuntingali saking wujuding tembung, antawisipun; a) tembung lingga tuladhanipun tembung **bombong**, tembung **dugal**, lan tembung **junun**, b) tembung andhahan tuladhanipun tembung **dumaksara**, tembung **nyethili**, tembung **klalèn**, lan tembung **mbajor**, saha c) tembung rangkep tuladhanipun tembung **giri-giri**.

4. Tembung-tembung basa Jawi sub dialek Tegal ing *Grup Facebook* Tegal Kocak menika, saged dipuntingali saking panganggening tembung katrangan. Tembung-tembung menika kalebet ing tembung katrangan, amargi saged ngandharaken wekdal utawi titi mangsa, panggenan, kaananing tumindak utawi kaananing papan, saha pangajak. Tembung-tembung ingkang kalebet wonten ing jinising tembung katrangan saged dipuntingali saking wujuding tembung, antawisipun; a) tembung lingga tuladhanipun tembung **pan**, tembung **mana**, tembung **tlèktèk**, tembung **kayong**, tembung **ndèan**, tembung **belih**, tembung **ngonong**, tembung **mukur**, tembung **sotèn**, lan tembung **yuh**, b) tembung andhahan tuladhanipun tembung **perekan**, tembung **dhongè**, lan tembung

- ndhingin**, c) tembung camboran tuladhanipun tembung **miki** lan tembung **kuna lecit**, saha d) tembung rangkep tuladhanipun tembung **kala-kalaèn** lan tembung **mayan-mayan**.
5. Tembung-tembung basa Jawi sub dialek Tegal ing *Grup Facebook* Tegal Kocak menika, saged dipuntingali saking panganggening tembung kriya. Tembung-tembung menika kalebet ing tembung kriya, amargi saged *dipunidentifikasi* mawi tembung **ora**, tuladhanipun tembung **ora pragat**. Tembung-tembung ingkang kalebet wonten ing jinising tembung kriya saged dipuntingali saking wujuding tembung, antawisipun; a) tembung lingga tuladhanipun tembung **pragat**, tembung **luruh**, lan tembung **mèrad** (basa kasar), b) tembung andhahan tuladhanipun tembung **dipathakna**, tembung **ndhekok** (basa kasar), tembung **ngindhik**, tembung **merek**, tembung **gemuyu**, tembung **dikongkon**, tembung **gemboran**, tembung **kethongrong**, tembung **ngranapi**, tembung **diamang-amangi**, lan tembung **nyacak**, saha c) tembung rangkep tuladhanipun tembung **clingak-clinguk**.
  6. Tembung-tembung basa Jawi sub dialek Tegal ing *Grup Facebook* Tegal Kocak menika, saged dipuntingali saking panganggening tembung panyambung. Tembung-tembung menika kalebet ing tembung panyambung, amargi ngandharaken njanggalaning tumindak, panyambung wekdal uatwi titi mangsa, panyambung sabab-akibat, panyambung kosok balen, saha gathuking panemu. Tembung-tembung ingkang kalebet wonten tembung ing jinising tembung panyambung menika saged dipuntingali saking wujuding tembung; a) tembung lingga tuladhanipun tembung **ari** utawi **kari**, tembung **latan**, tembung **èndah**, lan tembung **kambè**, saha b) tembung andhahan tuladhanipun tembung **ndegèn**, tembung **muganè**, lan tembung **sèngganè**.
  7. Tembung-tembung basa Jawi sub dialek Tegal ing *Grup Facebook* Tegal Kocak menika, saged dipuntingali saking panganggening tembung panyeru. Tembung-tembung menika kalebet ing tembung panyeru amargi ngandharaken wedharing raos-raos tartamtu, kadosta: raos kanthi yakin, pamenging, nesu nalika duka, saha gela utawi kuciwa. Tembung-tembung ingkang kalebet wonten ing tembung panyeru namung saged dipuntingali saking wujud tembung lingga, tuladhanipun **tah** (*partikel*), **ka** (*partikel*), tembung **his**, lan tembung **wadhuk** (basa kasar).
  8. Tembung-tembung basa Jawi sub dialek Tegal ing *Grup Facebook* Tegal Kocak menika, saged dipuntingali saking panganggening tembung panyilah. Tembung-tembung menika kalebet ing tembung panyilah, amargi minangka panyilahing tembung aran. Tembung-tembung ingkang kalebet wonten ing jinising

tembung panyilah menika ugi namung saged dipuntingali saking tembung lingga, tuladhanipun tembung **sing** lan tembung **para**.

9. Tembung-tembung basa Jawi sub dialek Tegal ing *Grup Facebook* Tegal Kocak menika, saged dipuntingali saking panganggening tembung sesulih. Tembung-tembung menika kalebet ing tembung sesulih, amargi saged awujud sesulih purusa, sesuluh panuduh, saha sesulih pitaken. Tembung-tembung ingkang kalebet wonten ing jinising tembung sesulih saged dipuntingali saking wujuding tembung; a) tembung lingga tuladhanipun tembung **rika**, tembung **nyong**, tembung **kuwè**, tembung **pimèn**, tembung **koen**, tembung **Man** (sapa aruh), tembung **Bi** (sapa aruh), tembung **kiyè**, lan tembung **pribèn**, saha b) tembung andhahan tuladhanipun tembung **keprimèn**, lan tembung **raimu** (basa kasar), saha c) tembung camboran tuladhanipun tembung **daningka** lan tembung **kenangapa**.
10. Tembung-tembung basa Jawi sub dialek Tegal ing *Grup Facebook* Tegal Kocak menika, saged dipuntingali saking panganggening tembung wilangan. Tembung-tembung menika kalebet ing tembung wilangan, amargi ngandharaken cacahing barang. Tembung-tembung ingkang kalebet wonten ing jinising tembung wilangan saged dipuntingali saged wujuding tembung; a) tembung lingga tuladhanipun tembung

loro, tembung **telu**, lan tembung **papat**, b) tembung andhahan tuladhanipun tembung **siji**, saha c) tembung camboran tuladhanipun tembung **pitulikur**.

E. DUDUTAN

Saking panaliten menika saged kapendhet dudutanipun bilih wujuding tembung basa Jawi sub dialek Tegal ing *Grup Facebook* Tegal Kocak menika saged dipuntingali saking *aspek leksikon*. Wujuding *leksikon* tembung basa Jawi sub dialek Tegal ing *Grup Facebook* Tegal Kocak saged *dipunidentifikasi* saha *dipunklasifikasi* miturut jinising tembung, inggih menika tembung ancer-ancer, tembung aran, tembung kaanan, tembung katrangan, tembung kriya, tembung panyambung, tembung panyeru, tembung panyilah, tembung sesulih, saha tembung wilangan. Dene wujuding tembung, inggih menika tembung andhahan, tembung camboran, tembung lingga, saha tembung rangkep. Tegesipun tembung-tembung wonten ing basa Jawi sub dialek Tegal ing *Grup Facebook* Tegal Kocak menika ugi saged dipunginakaken minangka *referensi* saha tetandhingan antawisipun basa Jawi baku kaliyan basa Jawi sub dialek Tegal kangge nedahaken wujuding tembung basa Jawi sub dialek Tegal.

KAPUSTAKAN

- Chaer, Abdul dan Leonie Agustina. 2004. *Sosiolinguistik Perkenalan Awal*. Jakarta : Rineka Cipta.
- Kridalaksana, Harimurti. 2008. *Kamus Linguistik Edisi*

Keempat. Jakarta: PT
Gramedia Pustaka Utama.

Sudaryanto. 1993. *Metode dan Aneka
Teknik Analisis Bahasa,
Pengantar Penelitian
Wahana Kebudayaan Secara
Linguistik.* Yogyakarta : Duta
Wacana University Press.

Suwadji. 1981. *Struktur Dialek
Bahasa Jawa di Pesisir Utara
Jawa Tengah (Tegal dan
Sekitarnya).* Yogyakarta:
Balai Bahasa.